

Geliş Tarihi: 15 Eylül 2025
Kabul Tarihi: 17 Kasım 2025

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal of Modern Turkish History Studies
XXV/51 (2025 Güz/Autumn), ss. 973-1006.

DOI: 10.18244/ctad.1784342

Araştırma Makalesi / Research Article

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ BASININDA MISIR'IN İSTİKLÂLİ MESELESİ*

Nilgün Nurhan KARA*

Öz

Mısır, coğrafi konumun da etkisiyle tarih boyunca önemli bir yere sahip olmuştur. Yakın döneme gelindiğinde de İngiliz hâkimiyeti altında bulunan Mısır'da meydana gelen gelişmelerin Türkiye'de istiklal mücadelesi verildiği günlerde basına yansıdığı görülmektedir. Bunlar arasında dikkat çeken bir konu Mısır'ın istiklaline dairdir. Bu yazılar arasında Mısır'ın istiklali yolunda mücadelenin yoğunlaştığı süreçte yazı kaleme alan kişilerden biri Osmanlı Devleti'nin son vakanüvisi Abdurrahman Şeref Bey'dir. Dört nüshada tefrika olarak yer verilen yazılarda Mısır'ın yakın dönem tarihçesine yer verilmektedir. Konuya dair farklı gazetelerde yer alan yazılarda ise gerek uluslararası alanda Mısır'ın ileri gelenleri tarafından gerçekleştirilen faaliyetlere gerekse ülkede çıkan karışıklıklardan, istiklal yolunda yapılan tebrikler, konusuna kadar pek çok hususa değinildiği görülmektedir. Aynı dönemde Türkiye'de de İstiklâl mücadelesinin verildiği günler olması nedeniyle bu süreçte Mısır'daki gelişmelerin Türk basınına ne şekilde yansıdığı dikkat çeken bir konudur. Bu çalışmada özellikle Millî Mücadele dönemi gazetelerinden seçilen haberler üzerinden arşiv ve konu ile ilgili diğer çalışmalardan da faydalanılmak suretiyle Mısır'da İngiliz hâkimiyetine karşı verilen istiklâl mücadelesi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Millî Mücadele, İstiklâl, İngiltere, Basın.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, (e-posta: nilgunnurhan.kara@ikcu.edu.tr), (ORCID: 0000-0001-6168-5996).

THE ISSUE OF EGYPT'S INDEPENDENCE IN THE PRESS DURING THE TURKISH NATIONAL STRUGGLE PERIOD

Abstract

Egypt has held an important place throughout history due to its geographical location. In the more recent period, during the time of British rule, developments in Egypt were also reflected in the press while Türkiye was waging its own War of Independence. Among the most striking of these was the issue of Egypt's independence. One of the figures who wrote on this matter, particularly at the height of the struggle for Egyptian independence, was the last official chronicler of the Ottoman Empire, Abdurrahman Şeref Bey. His articles, serialized in four issues, dealt with the recent history of Egypt. In addition, articles in other newspapers addressed various aspects such as the international activities carried out by Egyptian notables, the unrest that erupted in the country, and congratulatory messages sent in support of independence. Since this period coincided with Türkiye's own struggle for independence, the way developments in Egypt were reflected in the Turkish press is especially noteworthy. This study examines the Egyptian struggle for independence against British rule, particularly through news reports selected from newspapers of the National Struggle period, supported by archival sources and relevant scholarly works.

Keywords: *Egypt, National Struggle, Independence, Britain, Press.*

Giriş

XIX. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin ayrıcalıklı bir eyaleti durumunda olan Mısır, bu yüzyılın son çeyreği sonrasında İngilizlerin işgali altında kalmış ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsız bir devlet olma arayışı içerisine girmiştir. Bu dönemde ABD Başkanı Wilson tarafından gündeme getirilen bütün milletlere kendi kaderini tayin hakkının verilesi fikri Mısırlıları da etkilemiştir. Mısırlılar bağımsızlık emellerini savunmak ve bunu Paris Barış Konferansı'nda dile getirebilmek maksadıyla Sa'd Zağlul başkanlığı altında *El-Vefd El-Mısri* (Mısır Heyeti) isimli heyet kurmuşlardır. Fakat İngiltere'nin Mısır üzerindeki politikalarından feragat etmesi kolay olmaması sebebiyle Mısırlılar bu girişimden herhangi bir sonuca ulaşamamışlardır. Bu süreç içerisinde İngilizler Mısır'ın mevcut konumu dolayısı ile bölgede askeri varlıklarını tahkim edecek tedbirler almaya yönelmişler ve Mısır'a sınırlı bir bağımsızlık verme yoluna gitmişlerdir. “İngiltere, tek taraflı olarak verdiği 28 Şubat 1922 tarihli Bağımsızlık Deklarasyonu ile Mısır'da himayeyi kaldırmış, ancak sözde bağımsızlık vererek varlığını devam ettirmiştir.”¹ 1922'de İngiltere'nin, çekindiği bazı hususlar olmakla birlikte, tek taraflı olarak Mısır'ın bağımsızlığını ilan etme yoluna gitmesi, Mısırlılar açısından siyasi kaderlerinde şekillendirmek istedikleri bir geçiş aşamasının başlangıcına işaret etmekteydi.² 1882 yılında İngiltere tarafından Mısır'ın işgali Osmanlı tarihi olduğu gibi Mısır tarihinde de bir dönüm noktası olarak nitelenmektedir. İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesi, Osmanlı Devleti'nin eyaleti olma durumunda hukuki açıdan değişiklik getirmemekle birlikte fiiliyatta sömürge olma durumu doğurmuştur. Osmanlı Devleti mevcut durumla ilgili olarak diplomatik girişimlerde bulunmuş olmakla birlikte beklenen sonuca varılamamıştır. İngiliz bürokratlarından biri olan Lord Alfred Milner, Mısır'ın İngilizlerin işgali altında bulunduğu bu ilk döneminden (1882-1914) “örtülü protektora” (veiled protectorate) olarak bahsetmiştir.³ İngilizlerin Mısır'daki uygulamaları klasik kolonyalizmden farklılıklar göstermiş; burada finans sistemini, ithalat ve ihracatı kontrol etmek suretiyle Güney Amerika benzeri bir sistem uygulanmıştır. Mısır için bu yıllar politik açıdan farklı bir gelişim süreci yaşanmasının zemini olmuştur. “*Kolonyal amaçlarla Mısır'da inşa edilen modern demokratik yapılar eksik şekilde gelişmiş ve Mısır'ın siyasal istikrarını olumsuz yönde etkilemiştir.*”⁴

1 Kemal Kaya, “Mısırlıların Gözünden Lozan Barış Antlaşması”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 20, 41 (Güz 2024): 597-598.

2 Halim Gençoglu, “İngiliz İşgali Sonrası Mısır'ın Dönüşümleri ve Türkiye ile İlişkileri”, *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi* 5, 2 (2024): 219.

3 Hilal Görgün, “1919-1922 Mısır Bağımsızlık Mücadelesi”, *XIX. Türk Tarih Kongresi, 3-7 Ekim 2022, Cilt III, III. Kısım, Osmanlı Tarihi*, haz. Abdullah Kaymak, Selin Eren, Semiha Nurdan, Kübra Güney ve Muhammed Özler, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2024), 2142-2143.

4 Hüseyin Öztürk, *Mısır'ın Demokrasi Tarihine Postkolonyal Bir Bakış*, (İstanbul: 2019), 132.

I. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere ve Fransa'ya karşı Arap dünyasında başlayan bağımsızlık mücadelesi ile aynı dönemde bu devletlere karşı Türkiye'de de bağımsızlık uğruna mücadele verilmekte idi. Türklerin ve Arapların bağımsızlık mücadeleleri aynı anda aynı devletlere karşı verilmiştir. Bu nedenle de Mısırlı aydınlar Türkiye'deki Milli Mücadele ile ilgili gelişmeleri yakın şekilde takip etmişlerdi.⁵

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'nin imzalanması sonrasında başlayan işgaller karşısında Anadolu'da başlayan istiklal mücadelesi ile paralel İslam topraklarında da bağımsızlık hareketlerinin başladığı görülmektedir.⁶ Bu bağlamda 1919 senesine gelindiğinde Mısır devriminin önderi olarak Sa'd Zağlul Paşa'nın⁷ ismi öne çıkmaktadır.⁸

Mısır'da bu dönemde meydana gelen gelişmeler arasında Sa'd Zağlul ve arkadaşlarının sürgüne gönderildiğine dair Kahire'de yayınlanan gazetelerin hiçbirinde haber yer almamasına rağmen bu olay hakkında bilginin hızlı şekilde ülkede yayılmasıyla birlikte mesleki olarak her kesimden insan sokaklara çıkmıştı.

Literatürde ayaklanan gruplardan işçiler, köylüler, kadınlar ve Kıptilere özel bir vurgu yapıldığı görülür. Sufi tarikatların hepsi ayaklanmalara katılmış ve Kahire'de Ezher Üniversitesi gösterilerin merkezi durumuna gelmişti. Dolayısıyla Mısır yönetilemez bir hale gelmişti. Gösterilerin ve ayaklanmaların organizasyonu için hızlı bir şekilde çoğu gizli olan örgütler kuruldu. Bunlardan el-Licânu'l-Vefdiyye (Vefd Komisyonları) kendi içinde organlarını oluşturarak talimatlarını doğrudan Sa'd Zağlul'dan alıyor ve buna göre açık veya gizli faaliyetlerde bulunuyordu.⁹

1932 senesinde Saad Zağlul Paşa'nın vefat yıldönümünde kabri başındaki nutukta kendisinin milleti için yaptığı hizmetlere ve Mısır'ın istiklaline kavuşması uğruna katlandığı güçlükler vurgu yapılmıştır. Basının da Saad Zağlul Paşa'nın resmi ile birlikte hal tercümesini neşrettiği bilgisi

5 Arda Baş, "Atatürk Dönemi Türkiye-Mısır İlişkileri ve Günümüze Etkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 31, 92 (2015): 38-39.

6 Görgün, "1919-1922 Mısır Bağımsızlık Mücadelesi", 2148.

7 <https://islamansiklopedisi.org.tr/sad-zaglul>, erişim 29 Ağustos 2025; 1857-1927 yılları arasında yaşamış olan Mısırlı devlet adamıdır. I. Dünya Savaşı'nın başlaması sonrasında İngiltere'nin Mısır'da uyguladığı işgalin şartlarını ağırlaştırması ve Osmanlı Devleti'nin Mısır'da tüm hükümlerlik haklarını kaldırdığını ilan etmesi üzerine bazı siyasiler gibi Sa'd Zağlul Paşa'nın İngiliz işgaline karşı bir tavır göstermiştir. Bu süreçte Zağlul Paşa hem ülke içerisinde hem de ülke dışında faaliyetlerini sürdürmüştür. 1920'li yıllarda sürgünden başbakanlığa uzanan bir yaşamı olmuştur. 1927 yılında vefat etmiştir.

8 Görgün, "1919-1922 Mısır Bağımsızlık Mücadelesi", 2151.

9 Görgün, 2154-2155.

verilmektedir.¹⁰ Vefatının ardından bir devlet adamına gösterilen bu hürmet istiklal uğruna göstermiş olduğu gayretlerin neticesi olarak ifade edilebilir.

Lord Milner

Kaynak: *Türk Dünyası*, 1 Teşrînisânî 1919, 1.

I. Abdurrahman Şeref Bey'in Nazarından Mısır Meselesinin Tarihçesi

1922 yılında *Vakit* gazetesinde Abdurrahman Şeref Bey tarafından kaleme alınan dört tefrika yazı mevcuttur. Bu dört yazıda Mısır Meselesi ele alınmaktadır. 3 Nisan 1922 tarihli yazıda başlık “*Mısır Meselesi-I- Birinci Safha: Hünkâr İskeleyi Mukavelesi*” şeklinde verilmiştir. Abdurrahman Şeref Bey’in ilk yazısında konuya Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa’nın isyanı, büyük oğlu ve seraskeri İbrahim Paşa’nın ordusuyla ile Suriye’nin kuzeyine doğru ilerlemesine değinerek ve bu dönem gelişmelerine yer vererek başlamaktadır. Konuyu Fransa, Rusya gibi diğer devletlerin bakış açılarından bahsederek ele almaktadır.¹¹ “*Mısır Meselesi-İkinci safha: Barışıklık ve Hazırlık*” başlıklı ikinci yazıda II. Mahmut döneminde Mısır ile ilgili mevcut gelişmelere değinilmektedir.¹² Abdurrahman Şeref Bey’in üçüncü yazısının başlığı “*Mısır Meselesi- 3-İkinci safhadan: Meternic ile bir mülakat*” olup

10 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, *Mısır* (559), 36215.143534.1. Belge Tarihi: 03.09.1932.

11 Abdurrahman Şeref, “Mısır Meselesi-I”, *Vakit*, 3 Nisan 1922, 3.

12 Abdurrahman Şeref, “Mısır Meselesi-İkinci safha: Barışıklık ve Hazırlık”, *Vakit*, 10 Nisan 1922, 3.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Batı nazarından Şark Meselesi'nin Mısır coğrafyasına ilişkin gelişmeleri ele alınarak değerlendirmelere yer verilmektedir.¹³ “*Mısır Meselesi- 4- “Yine İkinci safhadan: Fırtınanın tefriki İngiltere ve Avusturya'nın Nokta-i Nazarları”* başlıklı yazısında ise Mısır coğrafyasında beklentileri doğrultusunda devletlerin maksatlarına ulaşmak için izledikleri politikalar üzerinde durulmaktadır.

Abdurrahman Şeref Bey tarafından Mısır meselesine dair kaleme alınan bu yazılarda özellikle Osmanlı Devleti'nin son döneminde Mehmet Ali Paşa'nın isyanı sonrasında başta İngiltere olmak üzere batılı devletlerin siyasetleri ve Osmanlı Devleti'nin mücadelesinin ele alındığı görülmektedir.¹⁴ Abdurrahman Şeref Bey'in kaleme aldığı yazılar ile son dönem gelişmeleri Osmanlı Devleti ve Batılı devletler açısından da değerlendirilerek gazete aracılığı ile 1922 yılının Nisan ayında kamuoyu ile paylaşılması dikkat çekmektedir. Çünkü bu aylar, Mısır'ın istiklal mücadelesinde yeni gelişmelerin sürecidir.

II. Milner Komisyonunun Kurulması ve Verilen Beyanat

Zağlul Paşa önderliğinde oluşan Mısır Heyeti'nin kurulması ve “*Mısırlıları bir çatı altında toplamaya başlaması*” İngiltere için kaygı verici bir gelişme olmuştu. Bunun üzerine, İngiltere hükümetinin bir politikası, “bu süreç için” savaş sonrasında Mısır'da uygulamayı öngördüğü sömürgeci planları “şiddet” yolu ile kabul ettirme siyasetinden bir dönem için vazgeçmiş ve Mısır hükümeti ile Mısır'ın Osmanlı Devleti hâkimiyetinin sona ermesi sonrası siyasi durumunu müzakere etmeye başlamıştır. İngiltere'nin uyguladığı bu politikadaki amacının, Mısır'da 1882'den beri uyguladığı “*oyalama taktiği*”ni kullanmak suretiyle kendi hedeflerine ulaşmak olduğu belirtilmektedir. Bu sebeple Lord Milner'in başkanlığında oluşturulan komisyon Mısır'a gönderilmiştir. Milner Komisyonu, Mısır Heyeti'nin kabul etmesi amacıyla bir proje hazırlığına girişmişti. Hazırlanan projenin son şekli, 18 Ağustos 1920'de Mısır Heyeti'ne sunulmuştu.¹⁵

Burada değinilen gelişmelerin dönem basınına yansıdığı görülmektedir. 1919 yılı sonlarına doğru haberlerin üst başlığı “*Mısır Hakkında*” şeklinde olup “*Tetkikatta bulunmak üzere Mısır'a gidecek olan Lord Milner'in Beyanatı*”na yer verilmektedir. Haberde yakında bir heyetin reisi olarak Mısır'a gidecek olan Lord Milner'in “*Müstemlekat Nazırı*” olduğu belirtilmektedir. Burada kendisinin bir gazeteye verdiği mülakat sırasında

13 Abdurrahman Şeref, “Mısır Meselesi- 3-İkinci safhadan: Meternic ile Bir Mülakat”, *Vakit*, 17 Nisan 1922, 3.

14 Abdurrahman Şeref, “Mısır Meselesi- 4-Yine İkinci safhadan: Fırtınanın Tefriki İngiltere ve Avusturya'nın Nokta-i Nazarları”, *Vakit*, 23 Nisan 1922, 3.

15 Ahmed Maher Mohamed Ahmed, “I. Dünya Savaşı'nda İngilizlerin Mısır'a Yerleşmesi” (Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 137.

Mısır'ın “müstakilde refahını teminen Britanya kabinesine telefatta bulunmak üzere”, çeşitli kaynaklardan bilgiler edineceğini belirtmektedir. Ayrıca bu seyahatinin maksadını; “...oraya diğer mesai arkadaşlarım gibi ancak bir arzu ile gidiyorum, o da Mısır'ın yalnız maddi ümran dairesinde terakkisi değil, aynı zamanda kendi kendisini idare edecek kudret ve mahareti iktisab vadisinde de terakki etmesinden ibarettir.” Şeklinde ifade etmiştir. Burada heyetin altı aza ile bir kâtipten oluştuğu bilgisi paylaşılmaktadır.¹⁶

“Mısır’a Muhtariyet Verilecek” denilerek Londra kaynaklı haberde *Times* gazetesinde yer verilen açıklamalar aktarılmaktadır. Burada Lord Milner'in başkanlığında Mısır'a gitmiş olan heyetin Büyük Britanya'ya dönmekte oldukları fakat “bundan heyetin vazifesi akim kaldığı neticesini çıkarmak için hiçbir sebep mevcut değildir.” denilmektedir.

Haberde Mısır'a giden heyetin maksadının, mevcut ihtilafları hesaplamak veya sonuçlandırmaktan ziyade, Mısır hakkında incelemelerde bulunmak ve Mısır'da anbean yürütülen kontrolün ne gibi esaslara dayandırılacağına ilişkin birtakım öneriler hakkında bilgi edinmekten ibaret olduğu belirtilmektedir.¹⁷ Aslında bu ziyaretin esas olarak birtakım şikâyetleri “halisane”, “bitarafane” şeklinde dinlemek amacını taşıdığı, bu nedenle de “ahali rüesası tarafından heyete karşı yapılan boykot son derece gülünç” olduğu beyan edilmektedir. Burada yer verildiği üzere Lord Milner'in Mısır ziyareti sırasında gelen heyetin Mısır

Mısır'daki Vazifesini İkmal Edib İngiltere'ye Avdet Etmek Üzere Bulunan Heyet Reisi Lord (Milner) **Kaynak:** *Yenigün*, 7 Şubat 1920, 1.

16 *Türk Dünyası*, 1 Teşrinievvel 1919, 1.

17 *Yenigün*, 7 Şubat 1920, 1.

rüesasının protestoları ile karşılandığı görülmektedir. Bununla birlikte yazıda ziyareti sırasında mevcut duruma yer verilmektedir. Milner'in yapmış olduğu bu seyahatine dair yapılan şu değerlendirmelere yer verilmektedir:

...Kâfi derece maksada vasil olmuş ve ekser memleketlerden ziyade Mısır'da zevahirin hakikate tevafuk etmekden pek uzak bulunduğu anlaşılmıştır. Umumiyetle, heyetin Mısırdaki bulunduğu müddetçe vaziyette oldukça sükûnet müşahade edilmiştir. Filhakika heyetin azası Mısır muteberizanı ve muhtelif fırkalara mensub birçok kimselerle görüşerek bunların nokta-i nazarına tamamen vakıf olmuştur. Heyet Mısırdaki vaziyete tamamen vakıf olduğu halde İngiltere'ye avdet edecek ve derhal teklifatını dermiyan edecektir. Heyetin büyük Britanya hükûmetine tevdi edecek projenin Mısırlılara vasi mikyasa bir nevi muhtariyet idare ihtisası teklifatı ihtiva edeceği muhakkaktır. Mısır siyasetinin müşeyyed ve son derece ahrârâne teklifat karşısında kaldıkları zaman bunları kabul etmeleri muhtemeldir.¹⁸

Burada yapılan çeşitli görüşmelere değinildiği ve heyetin hazırlayacağı teklifin kabulünün beklendiği kanaati kamuoyuna duyurulmaktadır.

III. Mısır'ın İstiklaline Dair Basında Yansımalar (1920-1921)

1920 senesine gelindiğinde Paris kaynaklı olarak ve “*Mısır'ın İstiklalinin* İngiltere Tarafından Pek Yakında İlanı” denilerek haber paylaşılmaktadır. Haberde verilen bilgilere göre Mısır heyetinin reisi Sa'd Zağlul Paşa, Lord Milner'in daveti üzerine Mısır heyet üyeleri ile birlikte Londra'ya giderek Mısır'ın istiklali ve “*Nil Vadisinde* Büyük Britanya'nın tabi hususisinin temini” konularında görüşmeler yapmıştır. Burada yapılan görüşmelerde “*henüz*” bir sonuç alınmamış olmakla birlikte memnuniyet verici bir yol kat edildiği ifade edilmektedir. Mısır heyetinin reisi Sa'd Zağlul Paşa'nın iki buçuk ay Londra'da kalmasının ardından Paris'e hareket ettiği bilgisi verilmektedir. Haberde İngiltere'nin Mısır'daki menfaatleri açısından görüşmelerin yapıldığı ve bazı noktalarda her iki tarafın uzlaşmaya varmakla birlikte bazı noktaların ise henüz “*hal*” edilemediği bilgisi aktarılmaktadır. Ayrıca konunun sonuca ulaşması için çalışmaların devam ettiği ve görüşmelerin ertelendiği duyurulmaktadır.¹⁹

Basında Mısır hakkında yer verilen bir konuda bir resmi tebliğe dayanılarak İskenderiye'de çıkan kargaşalığa dairdir. Olayların önce İskenderiye'nin bir mahallesinde Rumlarla Araplar arasında başladığı ve daha

18 *Yenigün*, 7 Şubat 1920, 1.

19 *Alemdar*, 25 Ağustos 1920, 2.

sonra “*ihtilal şehrin diğer semtlerine de sirayet*” etti bilgisi verilmektedir. Meydana gelen olaylarla ilgili olarak şu ifadelere yer verilmektedir:

Polis ve asker darbe sabahın üçüne doğru asayışı iade edebilmişlerdir. Saat yedide şehrin muhtelif mahallerinde yangınlar zuhur etmiş ve öğleye doğru büyük gayretlerle itfa edilebilmiştir. Saat üçte 23 maktul ve 130 mecruh ihbar ediliyordu. Üç yerli polis tehlikeli bir surette mecruh bulunmaktadır. Mecruhun ve maktulün arasında ne sivil, ne de askeri bir İngiliz bulunmamaktadır. Avrupalılar ve yerliler yekdiğerine karşı olarak pencerelerinden ve balkonlarından mütemadiyen kurşun atmaktadırlar. Merkez kumandanı neşretmiş olduğu bir beyannamede silah atılacak evlerin mitralyöz ateşine maruz kalacağını bildirmektedir. Birçok kimseler tevkif edilmiştir.

İskenderiye’de yaşanan gelişmeler dair Londra kaynaklı olarak *Tan* gazetesine yansıyan bilgilere de yer ayrılmıştır. Burada konuya başlanırken “*Mısır ihtilali 22 Mayıs’ta fevkalade vahim bir şekil iktisap etmiştir.*” Denilmesi, gelişmelerin önemine işaret eder niteliktedir. İngiliz cenahından meydana gelen kargaşalığın sebebi olarak “*Mısır rüesası arasındaki rekabete atfedilmesi ...*” dikkat çeken başka bir husustur. İngilizlerin, Mısırlıları kendi aralarında serbest bırakmak suretiyle “*bir ders vermek*” istedikleri belirtilmektedir. Olayların 22-23 Mayıs gecesi Kahire’nin Arapların elinde bulunduğu ve bu durumdan “*havf eden*” Rumlar tarafından bir iki silah atılmasıyla ahalinin galeyana geldiği, büyük arbedeler meydana geldiği aktarılmaktadır. Olaylarda 37 maktul ve 151 kişinin mecruh olduğunu söylendiği ve bunlar arasında 22 maktul ve 60 mecruhun Avrupalı olduğunun zannedildiği fakat aralarında hiçbir İngiliz tebaasının bulunmadığı da verilen bilgiler arasındadır. İngiliz askeri kuvvetlerince olayların bastırıldığı ve asayişin sağlandığı belirtilmektedir.²⁰

Mısır’da meydana gelen gelişmeler, “*Müsademeye Yunanlılar Sebebiyet Verdi-Araplar Yunanlılara karşı hava gazı direklerini sopa niyetine kullanmışlardır.*” başlığı ile paylaşılması mevcut kargaşalıkların mahiyetine işaret etmektedir. Burada İskenderiye ve Kahire’de bulunan “*Yunan memurin-i siyasiyesine*” dayanılarak “*gecen Pazar ve pazartesi günleri*” meydana gelen olaylarda vefat eden Yunanlıların sayısını Kahire’de on ve İskenderiye’de beş kişi olmak üzere toplam olarak on beş kişi olduğu belirtilmektedir. Yaralıların sayısının henüz tam olarak bilinmediği fakat tahmini olarak verilen sayının elliden fazla olduğu ifade edilmektedir. Burada dikkat çekilen

20 *Vakit*, 31 Mayıs 1921, 2; Aynı tarihli gazete nüshasında çıkan bir haber şu şekildedir: “*Mısır Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Ankara hükümetine müracaat ederek Mısır Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Anadolu’da muavenette bulunmak hususundaki kararını tebliğ etmiş ve Anadolu’nun ihtiyacı hakkında malumat talep etmiştir.*”

bir başka konuda Yunanlılara ait elliye aşan mağazanın yağma edildiğidir. “Araplar, müsademat esnasında o kadar büyük bir hiddet göstermişlerdir ki hava gazı kenarlıklarının direklerini ve yoldaki ağaçları sökerek sopa olarak kullanmışlardır. Asayiş pazartesi günü mitralyöz ve tank istimal eden işgal-i askeri tarafından temin edilmiştir. Yerlilerden de birçok maktul ve mecruh vardır.”

Hariciye nazırı tarafından Milli Meclis’te bu konuda “vukuu bulan bir istizaha cevaben hükümetin bundan başka yeni malumatı olmadığı” beyan edildiği, Meclis-i Mebusan’da verilen açıklamada İskenderiye’deki bu karışıklıklarda yerlilerle Yunanlıların karşı karşıya geldiklerinin söylendiği belirtilmelidir.

İskenderiye’de İhtisâr eden resmi bir rapora nazaran, karışıklıklar, evvela yerliler ile adi tabakaya mensup Yunanlılar arasında başlamıştır. Zabıta ve Mısır askeri asayiş, pazartesi günü sabah üç de takarrür ettirmiştir. Saat yedide şehrin birçok yerlerinde yangınlar zuhur etmiş ise de öğleye kadar itfa edilmiştir.

Saat üç de 23 maktul ve 130 mecruh var idi. Bunlardan üçü polistir ki çürümleri ağırdır. Gerek sivil, gerek askeri İngiliz’den hiçbir kimseye bir zarar olmamıştır...”

bilgisi aktarılmakta ve polislerin pek çok tedbir aldığı belirtilmektedir

Londra kaynaklı haberde de 22-23 Mayıs gecesi şiddetli karışıklıklar meydana geldiği ve halktan bir grubun sokaklara hâkim oldukları bilgisi paylaşılmaktadır. Olaylarla ilgili aktarılan açıklamalarda; “Bazı Yunanlılar haksızca hareket ederek halk üzerine silah endah etmiş ve bunun üzerine yerlilerden tabakat-ı âdiyye mensub olanlarla Avrupalılar veya bilhassa Yunanlılar arasında müsademat başlamıştır.” ifadeleri ile olayların ortaya çıkışına dair bilgileri içermektedir.²¹

Mısır’da bu olaylarla ilgili son rapora dayanılarak verilen vefat sayısı 37 ve yaralı sayısı ise 101 şeklinde olduğundan bahsedildiği şeklindedir. Verilen bilgiler arasında vefat eden kişiler arasından 12 kişinin ve yaralılar arasından ise 60 kişinin Avrupalı olduğu şeklindedir. Bu kanlı olayların yatıştırılması “İskenderiye’yi işgal eden İngiliz askeri tarafından” sağlanmıştır, denilmektedir. Mısır’da yaralı ve vefatlarla sonuçlanan bu olaylarla ilgili gazetede dikkat çeken bir değerlendirilme aktarılmaktadır. Burada bu kanlı olayların ortaya çıkış sebebi olarak “İskenderiye’deki Yunanlılar, bu hadisenin Mısır’da bulunan Kemalist propagandacılarının zir-i teşvik olduğunu iddia ediyorlar.” İfadelerine yer verilmektedir. Ayrıca

21 Vakıf, 31 Mayıs 1921, 2.

Daily Mail gazetesinde Kahire'de de benzer nümayişler olduğu ve iki polis karakolunun saldırıya uğradığına dair beyana yer verildiği belirtilmektedir.”²²

IV. Mısır Hakkında Hazırlanan Rapor-Mısır Projesi

Mısır'ın geleceğini konu eden yazıda değerlendirilen husus ise “*Lord (Milner)in Mısır Hakkındaki Raporu*”dur. Londra kaynaklı olarak aktarılan bu haberde Lord (Milner) tarafından hazırlanan Mısır hakkındaki raporun Avam Kamarası'na verildiği ve bu raporda Büyük Britanya ile Mısır arasında bir ittifak akdi tavsiye edildiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra gündeme gelen bu ittifakın İngiliz menfaatlerinin temini sağlamaya yönelik olmakla birlikte Büyük Britanya'ya Mısır'da ecnebi menfaatlerini koruma imkânını da verdiği belirtilerek konu üzerinde açıklamalara devam edilmektedir. Genellikle Mısır hükümetinin yabancılara verilecek memuriyet görevlerini düzenlemekte serbest olmakla birlikte “*maliye müşavirliği ve adliye nezaretinde bir memur bulundurması hususlarında bir takım*” düzenlemelerin kabul edildiği belirtilmekte ve ayrıca “*Adliyedeki memurun vazifesi kanunun ecnebilere tarz-ı tatbikini tetkik etmek olacaktır.*” denilmektedir.²³

“*Mısır Projesi*” denilerek paylaşılan haberde Lord Milner'ın başkanlığında “*Mısır heyet-i mahsusası tarafından*” hazırlanarak İngiliz parlamentosuna verilen rapor hakkında bilgiler aktarılmaktadır. Hazırlanan raporda, İngiltere ile Mısır arasında bir ittifak yapılması ve bu ittifakta gündeme gelen hususlar şu şekilde değerlendirilmektedir: *Mısır'da İngiltere'nin “menafi-i hususiyelerini ve hukuk-u menafi-i ecnebiyyenin muhafazasını temin ediyor. Aynı zamanda Mısır'ın istiklali tekemmül ve memleket-i mezkûrenin şimdiye kadar malik bulunduğundan daha vasi bir derecede muhtariyeti taht-ı temine alıyor.*

Burada konu ile ilgili çalışmaları yürüten heyet üyelerince hazırlanan raporun “*müttefikken tasvip*” edildiği ve yakında parlamentoda müzakeresine değinilmektedir. Konuya dair dikkat çekilen husus ise yukarıda da yer verildiği üzere Mısır hükümetinin Mısırlı olmayan kişilerin “*herhangi memuriyetlere tayinleri hususundan serbest olması esası kabul edilmiş olduğu halde müşavir-i mali ve adliye nezaretinde bir memur bundan istisna edilmiştir...*” denilmektedir. Bu ikinci memurun vazifesinin “*acaba*” denilerek bahsedilen kanunun tatbiki ile alakasına değinilmektedir.

Mısır ile ilgili olarak hazırlanan bu raporda “*Düvel-i Ecnebiyece câlib-i dikkat olan*” iki hususa vurgu yapıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, Mısır'ın borçlarını tedibe edebilmesi keyfiyetidir ki vatandaşlar vekilleri için şayan-ı ehemmiyet olmak şöyle dursun bilvasıta memlekette ecnebi sermaye ve teşebbüsüyle de alakadar bulunuyor.

²² *Vakit*, 1 Haziran 1921, 1.

²³ *Vakit*, 20 Şubat 1921, 1.

İkinci olarak ise Mısır'da ecnebilerin can ve mallarının korunmasına yönelik verilen öneme işaret edilmektedir: *"Lakin mutasavver olan tebdilat da Mısır 'da menafi ecnebiyyenin muhafazası ve kendi tebaalarının hukukuna riayet olunacağına dair hükümet-i ecnebiyye teminat itası İngiltere'ye ait bulunacaktır."*

Yazının son kısmında Mısır'da İngiliz siyasetinin gayesine ve planlanan ıslahatın işleyişine dikkat çekilmektedir. Mısır'daki yabancıların haklarının korunmasına yönelik olarak hakkında *"...Mısır hükümeti tarafından İngiltere'ye tevdi olunacaktır."*²⁴ denilerek düzenlemede dikkat çeken hususlara basında yer verildiğini görülebilmektedir.

Mısır'da meydana gelen gelişmelerle ilgili olarak Atina kaynaklı olarak gazeteye yansıyan bir haber ise İskenderiye'de çıkan kargaşalık sonrasında yayınlanan bir tebliğe yer vermektedir. Yazı *"İngiliz Hükümetinin tebliği resmi İskenderiye vukuatını izah ediyor"* başlığını taşımakta ve çıkan olayların sebebi olarak katledilen bir talebenin cenaze merasimi sırasında başladığı ve *"sokaklarda şiddetli mücadelelerin"* olduğuna dikkat çekilmektedir. Kahire'den alınan bilgilere göre, İngiltere mevcut karışıklıklar nedeniyle bir tebliğ yayınlamıştır.

Konuya dair yapılan açıklamada olaylar hakkında şu açıklamalar yer almaktadır: Kargaşalık başladığı gün olarak *"Geçen Cuma günü öğleden biraz sonra, ahali evvelki gün katledilen bir talebenin cenazesini..."* bulunduğu hastane dışında toplaşmaların başladığı, cenazenin öğleden sonra saat ikide alındığı ve ahalinin cenazeyi takip etmeğe başladığı bildirilmektedir. Fakat burada belirtilen bir husus *"Bu ahalinin birçoğunun sopalarla mücehhez bulunuyorlardı."* Şeklinde. Daha sonra cenaze alayının istasyona vasıl olduğu ve dört treniyle de gönderildiği belirtilmesinin ardından gelişen olaylarla ilgili olarak aktarımlar devam etmektedir. Burada iki yüz kadar *"felah"* tarafından. Polis mevkiinin taşlamağa başladığı fakat zabıta tarafından püskürtüldüğü bilgisi verilmektedir. Bununla birlikte taarruzun devam etmesi üzerine vazifeleri başındaki zabitlerin karakollarını kurtarmak maksadıyla ateş açmaya mecbur kaldıkları belirtilmektedir. Bu nedenle de *"Birçok kişi maktul düşmüş ve birkaç kişi mecruh olmuştur."* Toplanan halkın bu durum karşısında geri çekilmeye başladığı ifade edilmektedir. Bu karışıklıklar sırasında bazı sokakların fenerlerinin kırıldığı ve hatta *"...gelen gidenlere ve otomobillere taarruz etmeğe başladılar. Polis müdürü, bunların dağıtılması için süvariler göndermişti."* Ahalinin taarruzlarının devam etmesi üzerine gelişmelere dair şu ifadelere yer verilmiştir.

...Zabıta felah reisine ateş ederek öldürmüştür. O esnada galebenin, kısmı adiden taarruz etmiş ve polisler ateş etmeğe mecbur kalarak iki kişi

24 Vakıf, 22 Şubat 1921, 2.

öldürmüş ve diğerlerini cerh etmiştir. O günden sonra saat sekizde sükûnu avdet etmiştir.

Zabıta, taşlar, kum ile dolu şişeler ile ve demir parçalarıyla mücehhez kalabalık tarafından birçok defa duçar-ı tecavüz olmuşdu. Yukarı ki vakalara kadar kullanmak üzere zabıtaya müsaade edilen yegâne silah odun sopaları idi. Aynı zamanda zayıtı daha büyük olacaktı. Aynı zamanda, şuna da dikkat etmek lazımdır ki Mısır süvarisi dahi kalabalığa karşı istimal edilmiş ise de evde yalnız süngü ile bir müşviki oluvermek mecburiyeti hâsıl olmuşdur...²⁵

Londra kaynaklı olarak paylaşılan ve “*Mısır'ın Atisi*” başlığı altında şu bilgiler aktarılmaktadır: Burada “Mısır'ın atisi hakkında Britanya hükümeti” ile müzakerelerde bulunmak üzere on beş günden beri Londra'da bulunan Adli Yeğen Paşa'nın başkanlığındaki heyet üyelerinin “*Bakingam Palas'da*” (*Buckingham Sarayı*) Kral tarafından kabul edildiğini ve görüşmenin “*pek samimi*” olduğu belirtilmektedir. “*Kral, müzakeratın Mısır ve Britanya için mucib-i memnuniyet bir itilafa müncer olacağı ümidini izhar etmiştir*” denilerek görüşmeler sonucunda meseleye katkı sağlayacak gelişmelerin temenni edildiği vurgulanmaktadır.²⁶ Bununla birlikte bu tarih sonrasında basına yansıyan yazılarda da görüldüğü üzere Mısırlılarla ile İngiltere'nin Mısır üzerindeki beklentileri temelinde mücadelenin devam ettiği görülmektedir. Gazetenin Kahire Muhabir-i Mahsusasından “*Mısır Mektupları*” denilerek (Kahire, 16 Kânunuevvel 1921) aktarılan haberin bu kez içeriği Mısır'da süregelen iç siyasi meselelerle ilgili olduğu görülmektedir. Yazının alt başlıklarında “*Buhranı Vükela devam ediyor-Abdülhaluk Servet Paşa Riyaset Nazırlığını kabul edecek mi? Servet Paşanın Şartları*” denilmek suretiyle dikkat çekilen şu hususlara işaret edilmektedir:

Yazıda öncelikle vurgulanan konu “*Buhran-ı vükela*”nın devam etmekte olduğu ve Adli Yakan Paşa'nın istifası etmesi üzerine “*riyaseti nazır*”lığın Abdülhalik Servet Paşa'ya teklif edildiğidir. Adli Paşa kabinesi erkânından olan Servet Paşa'nın kabine kurmayı kabul etmediği bilgisi verilmektedir. Buna gerekçe olarak istifaya neden olan sebeplerin hiçbirinin ortadan kalkmaması ve bu nedenle de Servet Paşa'nın kabine kurmayı kabul etmesinin ihtimal dairesinde görülmediği vurgulanmaktadır.

Bununla birlikte Servet Paşa'ya teklifin devamı üzerine kendisinin “*riyaset vekâleti*” görevini kabul etmek için bazı şartlar öne sürdüğü ifade edilirken devamında işaret edilen hususlar dikkat çeker niteliktedir. Burada; “*Servet Paşanın takımı şerait dairesinde kabine riyaseti kabul etmek istemesi*

25 Akşam, 5 Haziran 1921, 2.

26 Vakit, 26 Temmuz 1921, 2.

Mısır muhafili siyasisesinde istihrab ile karşılandı. Çünkü efkârı umuminin nokta-i nazarı (Allenby) tarafından Mısır hükümdarına İngiltere'nin teklifatıyla birlikte takdim edilen nota geri alınmadıkça bir kabine teşkilinin reddi merkezinde idi.” İfadelerine yer verilmekte ve buhrana neden olan şartların değişmediğinin özellikle vurgulandığı görülmektedir.

Konu ile ilgili devam edilen değerlendirmelerde: Servet Paşa'nın yukarıda belirtilen konuları dikkate alacağının beklenildiği; “... Çünkü mesela notanın ve (Kurzon) tarafından takdim olunan teklifin âdem-i kabulüne dair bir takım beyanname ile hayat-ı siyasisesine dâhil olacak yeni kabine, hiçbir netice elde edemeyecek ve vaziyeti zerre kadar tebdile muvaffak olamayacaktır...” Buhranın sebebi olan teklif şartlarının, notanın geri alınmadığı takdirde durumun değişmeyeceği fikri beyan edilmektedir. Ayrıca “*Servet Paşa'nın bir takım şerait dâhilinde riyaset vükelayı kabule mütemayıl olduğunun his edilmesi efkâr-ı umumiye üzerinde pek fena tesirler hâsıl etti.*” denilmektedir.

“*Servet Paşa'nın şeraiti neden ibaret idi?*” sorusuna yer verilerek muhalif olan birçok kimseler ve yabancılar nezdinde bu konunun, Lord Curzon'un teklifi ve Lord Allenby'nin notası ile “*mufid*” olmaması nedeniyle ve ülkedeki genel seçimle oluşan kabinenin “*heyet-i teşrifiyeye karşı mesul olması*” olarak değerlendirilmektedir. Belirtilen bu şartlarda Lord (Allenby) tarafından sunulan “*mezkure-i izahiyenin geri*” alınmasını kapsadığının değerlendirildiği belirtilmektedir. Yazıda ifade edilen bu gerekçelerin dışında farklı bir hususun olup olmadığının bilinmediği vurgulanmakta ve “*Acaba Servet Paşanın bu şeraiti kabul olunacak mıdır?*” sorusuna yer verilmektedir. Konuya dair karar verebilmek için elde sadece bir belgenin kaynak olarak mevcut bulunduğu, bunun da bunun ise (Londra) müzakeratı hakkında Adli Yeğen Paşa tarafından hükümdara takdim edilen rapor olduğuna işaret edilmektedir.

Adli Paşa'nın raporu üzerine yapılan değerlendirme de ise Mısır heyet-i Murahhasasının görüşmelerde oldukça zorluklarla karşılaştıklarını “*ispat*” eder nitelikte olduğuna vurgu yapılırken Lord (Kurzon)un teklifinin (Londra) kabinesinin çoğunluğunca onaylanmasının ardından görüşmelere katılan Mısır heyetine takdim edildiği belirtilmektedir. Mevcut gelişmeler ile ilgili olarak yer verilen açıklamalarda; İngiltere’de hali hazırda görevde olan kabinenin iktidarda bulunduğu veya kabine üyelerinin çoğunluğunun Lord (Kurzon) ile (Çorcil)’in politikalarını destekleyenlerden olduğu sürece (Allenby)’nin notasında yer verilen İngiliz siyasetinin değişmesinin beklenilmemesi gerektiğine işaret edilmektedir.

Yukarıda bahsedilen ve izlenen bu siyasetten bir sonuç alınamayacağı belirtilirken Mısır devlet adamlarının “*mevkii iktidarı kabul etmekten*” kaçınmaları gereği ifade edilmektedir. Bununla birlikte bu şekilde iki sonucun

ortaya çıkabileceği, bunlardan birinin; “... Araya araya birini bulup mevkii iktidara getirmek” olduğu ve bunun da geçici olacağı ya da geneli memnun edebilecek bir siyaset takip etmek yolları gösterilmektedir.

Mısır’da süregelen bu gelişmeler “imtihan devresi” olarak nitelenmekte ve Mısır milliyetperverlerinin Hakkın kuvvetine dayanarak, sebat ederek, vakar ve sükûnetlerini koruyarak ve “hiçbir veçhile menafî aliye-i millîyeden fedakârlık etmeyecekleri muhakkaktır.” denilmekte, mevcut durumun ne şekilde gelişeceğinin herkes tarafından merak edildiği belirtilmektedir.²⁷

V. Mısır’ın İstiklali Yolunda 1922 Yılı Gelişmeleri

1922 yılı Mısır için oldukça hararetli gelişmelere sahne olmuştur. Bu yılın bir diğer özelliği de basına da yansıdığı şekliyle idari olarak meydana gelen değişikliklerdir. Fakat bağımsızlık uğruna verilen her mücadele de olduğu gibi Mısır halkıda bu sancıları yaşamaya devam ettiği bir sene olarak ifade edilebilir.

1922 yılında basınında meydana gelen kargaşalıklara işaret eden yazı bu gelişmelere bir örnektir. “Mısır’da İğtişaat Vuku Bulmuştur” başlıklı yazıda; “29 Kânûnuevvel tarihli (Times) gazetesi (Kahire)den malumat atiyi almaktadır:

Mısır’da vaziyetin “kesb-i salib” bir durumda olduğu ve memurların hükümet vazifelerine başladıkları ve dairelerin muntazam şekilde çalışmaya başladıkları bilgisi verilmektedir.

Mekteb talebesi âdem-i devamda ısrar ettiklerinden Maarif Nezareti bütün hükümet mekteplerini sed etmeğe karar vermiştir. Kahire ayanı iğtişaat esnasında kırılan sokak lambalarını tamir etmeği deruhte eylemişlerdir. Anlaşıldığına nazaran memleketin his-i mesuliyetle mütehasıs sınıfları aşağı tabakanın yaptıklarından memnun değildir. Zirai tabakası iğtişaat vasi mikyasa da iştirak etmemiştir. Mesail-i idareyede her Nezaret müsteşarının Nazır vazifesini ifa etmesini eylemiştir. Tayyarelere, bir içtimâ’ vardıkları takdirde evvela taciz bombası atmaları, dağılmadıkları takdirde makineli tüfenkler ile ateş açmalarına salahiyet verilmiştir (Yazıda beş-altı satır kadar sansür mevcuttur.)²⁸

Mısır’da meydana gelen olaylar hakkında *Daily Telgraf* gazetesinin 29 Kânûnuevvel tarihli nüshasından şu bilgiler aktarılmaktadır:

27 Nafiz, “Mısır Mektupları”, *Tevhid-i Efkar*, 29 Kânûnuevvel 1921, 3.

28 *Tevhid-i Efkar*, 4 Kânûnusânî 1922, 2.

Zağlul Paşa'nın Refikası

Mareşal Allenby

Kaynak: *Tevhid-i Efkâr*, 4 Kânûnusânî 1922, 2.

İskenderiye’de muallimelerin bir gösteri düzenledikleri ve tutuklamaların olduğu belirtilmektedir. Kahire’de ise bir Ermeni tarafından halk üzerine ateş edildiği ve bu olay üzerine mağazasının yakıldığı haberi paylaşılmaktadır. Reuter Ajansı’nın haberinde de Mısır’da genel durumun iyiye gittiği ve arabaların, tramvayların kısmen işlemeye başladığı bilgisi verilmektedir. Bu süreçte dâhiliye müsteşarı tarafından matbuata verilen talimatı ihlal edenlerin divan-ı harb tarafından muhakeme edileceklerinin beyan edildiği duyurulmaktadır. “*Derdest olunan iğtişâşçıların divan harb tarafından muhakeme edileceklerini beyan eylemiştir.*”²⁹

Mısır meselesine değinilen bir diğer yazı *Times* gazetesinde yayımlanan bir makale ile ilgilidir. Burada *Times* gazetesinin 29 Kânûnuevvel günlü nüshasında bir baş makalenin yer aldığı ve burada “*Mısır ahvalinin*” tetkik edildiği belirtilmektedir.

“*Adli Paşa’nın Mısır’a avdetini takib eden kısa bir devre-i sükûndan sonra Kahire ve İskenderiye’de iğtişâşat vuku bulmuştur...*” denilmektedir. Kargaşaların devam ettiğini gösteren bu ifadelerin birkaç satır sonrasında yazının (iki-üç satır) sansüre uğradığı görülmektedir. Sansür sonrasında yazı şu ifadelerle devam etmektedir:

Demokratlar Fırkası ve Hukuk mektebi aynı mealde beyannameler neşr etmişlerdir. Zağlul Paşa’da bu mealde bir beyanname neşrine hazırlanmakta olduğundan artık bütün kitle-i millîyeyi kaile almayarak Riyaset-i Vükelayı kabul etmek azim bir cesarete mütevakkıftır. Mamafîğ

29 *Tevhid-i Efkâr*, 4 Kânûnusânî 1922, 2.

Mısırdaki Buhran Devam Ediyor

Mısır Rüşyası İttihaz Edilen Tedabir-i Askeriye'yi Protesto Ediyorlar

İngiliz Gazetelerinin Yeni Karışıklıklara Sahne Olacağı Yazdıkları

(Kahire)'nin Bir Manzarası

Kaynak: *Tevhid-i Efkâr*, 6 Kânûnusânî 1922, 1.

Adli Paşanın kabinesinde Dâhiliye Nazırlığını deruhte eden Servet Paşa bir takım şeraitle bu vazifeyi deruhte etmek istemiyor değildi.³⁰

Bu meseleye üzerinde durulmaya devam edilirken “*Lord Allenby'nin Mısır Sultanına takdim ettiği nota hakkında şiddetli protestolar icra ediliyor. Zağlul Paşa'da muhalefet mücadelesine hazırlanmış bulunuyordu.*

Mısırlıları tevhid etmek için müşarünileyhin hazırladığı bir içtima idare-i örfiye tarafından ilga olunmuş müşarünileyh bu emri şiddetle protesto ederek Mısırlıların İngiltere tarafından takib olunan siyaseti kabul etmemelerini tavsiye eylemiştir.” denilmektedir.

Burada *Times* gazetesinde yayınlanan makalenin belli kısımlarına atıfta bulunularak Zağlul Paşa'nın tevkif edilmesi öncesi ve sonrasında vuku

30 *Tevhid-i Efkâr*, 4 Kânûnusânî 1922, 2.

bulan hadiseleri değerlendirirken şu ifadelere yer verilmektedir; “... *Vaziyet her nokta-i nazardan fenadır. Bu müşkül mesele ile hüsnü suretle meşgul olmak için büyük bir sabır ve basiret lazımdır.*”³¹

Aynı tarihli bir diğer haberde de “*Mısır’da tedabir-i Şedide İttihaz Edilmiş*” ifadeleri ile Mısır’daki durum paylaşılmaktadır. Atina kaynaklı bu haber ile Mısır’daki isyanın ülke ticaretinin adeta merkezi konumundaki İskenderiye şehrine sirayet etmediğini bildirilmektedir. “*Yerliler arasında galeyan-ı hükm-ü ferma ise de asayişin adem-i ihlali hakkında tedabir şedide ittihaz edilmiştir.*” denilmektedir.

Ayrıca Mısır’daki mevcut gelişmeler karşısında Münih’te bulunan “*Mısır rical alimiyesinden Abdülaziz Çavuş Efendinin İslamlara hitaben bir beyanname neşr ederek muhtelif İslam memleketlerine gönderdiği haber alınmıştır.*”³²

Burada yer verilen haberlerde görüldüğü üzere Mısır halkı ile birlikte Mısırın ileri gelenlerinin İngiliz politikaları karşısında mücadeleleri devam etmektedir.

30 Kânûnevvvel tarihli *Times* gazetesine Kahire’den verilen bilgiye göre şehrin “*gayet tabii bir manzara arz*” ettiği ve esas olarak askeri idarenin almış olduğu tedbirlerle çoğunluğun taraftar olduğu bir siyasette birleşmesi beklentisine vurgu yapılmaktadır. Bunun yanı sıra “*Birçok Mısır rüesası tarafından Mısır saltanatına ittihaz olunan tedabir-i askeriye aleyhinde protestolar takdim edilmiştir.*” ifadeleri ile mevcut durumdan duyulan rahatsızlığa bir kez daha işaret edilmektedir.

Ayrıca siyasi buhran devam etmekte birlikte “*vaziyet-i hazıra şayan-ı memnuniyet ise de iğtişaatın zail olduğuna kail olmak doğru değildir...*” denilmekte ve mevcut hükümetin duruma hâkim olduğu görüşü beyan edilmektedir.³³

Reuter ajansına dayanılarak kamuoyuna duyurulan bilgide “*Yeni Milli Heyet-i Murahhasa*” oluşturulduğu haberi verilmektedir. Oluşturulan yeni heyetin; Mehmed Paşa Mahmud, Abdülaziz Fehmi, Doktor Hafız Afiki, Lütfü Es- eyyid, Abdüllatif El Mekbani, Mehmet Ali, Veysi Vasıf, Vasıf Ali Beylerden oluştuğu ve son üç azanın Mısır Hristiyanlarından olduğu bilgisi verilmektedir. “*Bu heyet, hal-i hazırda siyasi bir kabinenin teşkiline mu’âriz olduğu gibi hala mevcut olan idareyi de kabul etmemektedir. Heyet, yalnız Adli Paşa’nın programı dâhilinde bir tesviyenin kabil olduğunu ve bu maksada vasıl olmak için vesail-i siyasiye ile çalışacağını beyan etmektedir.*”³⁴

31 *Tevhid-i Efkar*, 4 Kânûnusânî 1922, 2.

32 *Tevhid-i Efkar*, 4 Kânûnusânî 1922, 2.

33 *Tevhid-i Efkar*, 6 Kânûnusânî 1922, 1; yazının devamında birkaç satırlık sansür bulunmaktadır.

34 *Tevhid-i Efkar*, 6 Kânûnusânî 1922, 1.

31 Kânunuevvel tarihli *Times* gazetesinde Kahire'ye dayanarak aktarılan bilgilerde Zağlul Paşa ile birlikte uzaklaştırılan beş kişinin ismi; Fettullah Paşa, Atıf, Mukerrem Abid, Sinot Hüsna, Mustafa El Nihâs Beyler şeklinde verilmektedir. Zağlul Paşa ile rüfekaşının uzaklaştırılmalarının bu sabah Kahire'de anlaşılmış olmakla birlikte bu sebep nedeniyle hiçbir olayın meydana gelmediğine dikkat çekilmektedir. Ülkede sakinliğin hâkim olduğu, mevcut durumda bir değişiklik olmadığı açıklanmaktadır. Bununla birlikte bir akşam önce bazı boş şimendifer vagonlarının yakıldığı haberde yer almaktadır. Haberin devam eden kısmında ise; “*Bu sabah demir yolu memurlarından bir İngiliz'in üzerine kurşun atılmış ve pek ağır bir surette cerh edilmiştir. Bu cinayetin gayr-i siyasi olduğu ve gayr-ı memnun amele tarafından irtikâp edildiği anlaşılıyor. Tevkifat icra olunmamıştır.*”³⁵

Londra kaynaklı haberde Mısır'ın İstikbali hakkında İngiliz görüşlerini yansıtan yazıda şu ifadeler yer verilmektedir.

Mısır'ın istikbalini derpiş ettiği bir sırada diyor ki: Mısır'ın ahvalin müsait olduğu derecede bir hükümet-i muhatara tarafından idare edilmesini ve memleketin heyet-i teşriyesine karşı mesul bir idare-i mahalliyeyle nail olmasını temenni ediyoruz.

Mısır Sultanının siyaset hariciyesini bir dereceye kadar idare etmek hakkını muhafaza eylemeğe, hiç olmazsa sultanın İngiltere'nin siyaseti hulasa hareket etmemesini talî'a mecburdur. Mısır'da Ahaliyi taht-ı esarete almak için değil, bunları herhangi bir tecavüze karşı müdafaa ve (Süveyş) kanalının serbestisini temin etmek maksadıyla bir miktar kıtaat bulundurmak icab ediyor. Mısır'ın idaresi ecnebilerin hukuk ve emlak ve akarı ile alakadar bulunduğu cihetle bu idareye kâmilten bigâne kalabilir miyiz?...”³⁶

denilmektedir.

1922 senesi Şubat ayında *Akşam* gazetesinin “*Son Haberler*” başlıklı köşesinde kaleme alınan yazının konusu Mısır ile ilgilidir. “*İngiltere'nin Mısır'ın idaresine aid mukarreratı- İngiltere Mısır'ın İstiklal ve Hâkimiyetini Tanımaktadır*” şeklinde verilmiştir. Yazı şu hususlara değinmektedir:

General Allenby'nin teklifle Kahire'ye gittiğini ve seyahat konusunda İngiltere'nin istediği teminat konusuna vurgu yapılarak İngiliz kabinesiyle Mareşal arasındaki görüşmeler sonrasında neticelerin “*Mareşal Allenby tarafından sultana tebliğ edildikten sonra neşr edileceği*” bildirilmektedir.

35 *Tevhid-i Efkâr*, 6 Kânûnusânî 1922, 1.

36 *Tevhid-i Efkâr*, 27 Kânûnusânî 1922, 1.

Mısır Müzakeratını hüsn-ü neticeye iktiran ettiren Lord Mareşal Allenby

Kaynak: *Akşam*, 20 Şubat 1922, 1.

Burada ayrıca Tan gazetesinin gelişmelerin değerlendirmesine yer verilerek “Mısır’ın istiklali bila şart tasdik edilecek, idare-i örfiye ilga olunacak ve mesail-i askeriye bilahare İngiltere hükümetiyle Mısır hükümeti arasında müzakere olunacaktır.”³⁷ denilmektedir.

Binaenaleyh, şimdi Lord Allenby İngiliz hükümeti namına Mısırdaki himaye usulüne nihayet vermeğe, Mısır’da bir hükümeti müstakile olarak tanımaya mezundur. Ancak atideki teminatı şeraiti de dermian edilecektir: Mısır işlerini ecnebi devletler müdahale etmeyecektir, Mısırdaki bulunan ecnebi tebaasının İngiltere hükümeti tarafından himayesine devam edilecektir, İmparatorluğun münakalatı temin edilecektir.

İngiliz kabinesiyle Mareşal Allenby arasında cereyan eden müzakeratın hüsn-ü netice verdiği haberi muhâfil-i siyasiyede büyük bir memnuniyet tevliid etmiştir.³⁸

Burada yer verilen değerlendirmelerde Mısır’ın istiklali yolunda mevcut görüşmelerden olumlu sonuçlar beklentisi paylaşılmaktadır.

³⁷ *Akşam*, 20 Şubat 1922, 1.

³⁸ *Akşam*, 20 Şubat 1922, 1.

VI. Yeni Beyannamenin Tasvibi ve Teklifler

Akşam gazetesinde Mısır ile ilgili olarak gündeme gelen “*Yeni Teklife Göre Mısır'ın Tarz-ı idaresi*” şeklinde verilen başlık altında paylaşılan haberde “*Mısır meselesinin yeni safhası İngiliz matbuatı tarafından mazhar tasvib olunmaktadır.*” değerlendirilmesi altında bilgiler aktarılmaktadır.

Lord Allenby, Mısır'a giderken gerek kendisinin gerekse Londra siyasi çevrelerinin fikir ve kanaatine göre kabul olması muhtemel bir teklif götürdüğü ve ayrıca vatandaşlarında hayırlı temennilerinin mevcudiyetinden bahsedilmektedir:

Daily Miror, gazetesine göre bu teklif yekcihettir: himaye lağv edilmekte ve idare-i örfiyyenin refi vaad olunmaktadır. Münakalat, Mısır'daki ecnebilerin himayesi, müdahale-i ecnebiye vukuu bulmayacağına dair teminat bahtlarında bazı kuyud-u ihtiyâtiyye dermiyan edilmektedir. Maliye ve adliye için iki müşavir bulundurulması lüzumunun teklif edileceği zan olunmaktadır.

*Şimdilik İngiliz Kuvvayi askeriyesi, hali hazırda olduğu gibi, Mısırdaki kalacaktır. Lord (Allenby)nin Mısırın başlıca liderleriyle hemfikir olduğu söylendiği gibi müşarünileyhin İngiliz kabinesiyle hemfikir olması Mısır'da mucib-i memnuniyet olmaktadır.*³⁹

Mısır ile ilgili olarak yapılan teklife dair bir diğer haberde ise Loyd Corc'un, Avam Kamarasında Lord Allenby'nin hamili olduğu tekliflerin, Lord Allenby tarafından Mısır Sultan'ına bildirilmesinden önce neşr olunmayacağını beyan ettiği belirtilmektedir. Ayrıca Loyd Corc'un, müzakereye sunulan teklifin Şubatın ayının yirmi sekizinde Avam kamarasına tebliğ edebileceğini ilave ettiği bilgisi aktarılmaktadır.⁴⁰

Londra kaynaklı verilen aynı tarihli bir diğer haberde ise “*Mısır Teklifatı*” şeklinde olup, “*Bu teklifler, Lord Allenby Kahire'ye vasıl olur olmaz İngiltere ve Mısır'da aynı zamanda neşr olunacaktır.*”⁴¹ denilmektedir.

39 *Akşam*, 20 Şubat 1922, 2.

40 *Akşam*, 23 Şubat 1922, 1.

41 *Akşam*, 23 Şubat 1922, 3.

VII. Mısır'da İdare

1922 yılı Mart ayının ortalarına gelindiğinde gazete vasıtası ile kamuoyuna duyurulan bilgi Mısır'da kraliyet idaresinin ilan edildiği şeklindedir. “*Dün Mısır'da İngiliz Himayesine Nihayet Verildiği ve Sultan Fuad'ın Kral Namını Aldığı İlan edilmiştir.*” başlığı ile öne çıkan haber Londra kaynaklı ve 1 Mart tarihine işaret etmektedir. Burada Sultan Fuad'ın “yarın” Mısır kralı ilan edileceği ve Mısır'da hâkim olan bu gelişme sonrasında İngiltere'nin Mısır üzerindeki himayesine son verildiği belirtilmektedir. Böylece Mısır'ın müstakil ve hukuk hükümlerine haiz bir hükümet olarak onaylandığı, Britanya hükümeti tarafından neşr edilen beyanname ile de durumun anlaşıldığı vurgulanmaktadır. Konuya dair aktarılan bilgiler şu şekilde devam etmektedir:

Hükümet bu beyannameyi neşr ettiği sırada *Britanya kanun-u esasi mucibince bunu bir ay tasdik-i meclise tevdi etmeği deruhde etmiştir.* Dün akşam Avam kamarası hükümetin Mısır'da tib eylediği siyaseti (70) rey muhalife karşı (202) rey ile tasvib etmiştir. Şu halde *hükümetin Mısır hakkındaki beyannamesini tasdik etmiş olur.*

*İngiltere, Türkiye'nin 1914 senesinde Almanya ile birlikte Harb-ı Umumiye iştiraki üzerine taht-ı himayesine aldığı Mısır'da Osmanlı hâkimiyetine nihayet vermiştir. Mısır Türklerin tecavüzlerine karşı Britanya kıtaatı tarafından müdafaa edilerek harbden salim olarak çıktığı cihetle kendisine ilan edilen istiklalini bahş etmek imkânı hâsıl olmuştur.*⁴²

Burada yer verilen açıklamalarda “*Mısır Türklerin tecavüzlerine karşı Britanya kıtaatı tarafından müdafaa edilerek...*” şeklindeki ifadelerle yer verilmiş olması dikkat çeker niteliktedir. I. Dünya Savaşı'na Almanya yanında girmiş olan Osmanlı Devleti'nin bölgedeki mücadelesi Mısırlılara karşı olmadığı aşîkârdır.

Yazının devamında ise Mısır'da Britanya'nın himayesine son verilmesinin bu memlekette diğer devletlerin vaziyetlerini hiçbir şekilde etkilemeyeceği beyan edilmektedir. “*Süveyş Kanalı İmparatorluğun münakalatında hayatı bir ehemmiyete haiz bulunduğu halde Mısır'ın refah ve saadeti ve tamamiyet-i milliyesi Britanya için elzem görülmektedir.*” İfadelerine yer verilmekle birlikte ardından Büyük Britanya'nın Mısır ile ilişkilerini “*münasebet-ı mahsusa*” şeklinde yürüteceği vurgulanmaktadır. Ayrıca, bunun, diğer beş devlet tarafından tasdik edilen “*menafi mütehassısından*” kaynaklanan bir durum olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu

42 Vakıf, 17 Mart 1922, 2.

durumun aksi olan bir gelişmenin, “diğer her hangi bir devletin Mısır umuruna müdahale teşebbüsü”nün, Mısır’a yapılan bir “tecavüzü bir hareket” şeklinde değerlendirileceği de açıklanmaktadır. Süre gelen gelişmeler; “*Beyannamenin neşrinden itibaren sükûnet dairesinde tedvir-i umur edilmekte ve Servet Paşa hükümeti mesuliyeti dairesinde ifa-i umur için Mısır’da müzaheret-ı umumiye mazhar olmuş bulunmaktadır.*”⁴³ ifadeleri ile aktarılmaktadır.

Mısır’ın istiklaline dair Sultan tarafından bir beyanname ile Mısır’da “*hukuk hükümrani haiz müstakil bir hükümete*” geçildiği bildirildiği ve Mısır Kralı Birinci Fuad unvanıyla sultan ilan edilmiştir.

Londra kaynaklı olduğu belirtilmekle birlikte Kahire’den gelen telgraflara dayanarak kamuoyuna aktarılan bilgilerde, “*Mısır’ın istiklalinin ilanı dün akşam geç vakit malum olmuş ve derhal sultana tebliğ edilmiştir. Sultan başvekile hemen bir mektup göndererek Mısır sultanı unvanıyla tertip eden vazifesi deruhde eylediğini beyan etmiştir...*” denilmektedir. Ayrıca mektupta ilave olarak “*Cenab-ı Hak ve millet şahid olsun ki muazzez memleketimizin refah ve saadeti için sarf-ı gayret edeceğiz.*” ifadelerine yer verildiği bilgisi paylaşılmıştır.

Mısır’da meydana gelen bu gelişmeler sonrasında sarayda bir resmî kabul yapılacağı ve aynı zamanda bütün memlekette şenlikler düzenleneceği duyurulmaktadır. Mısırın istiklal haberinin halk arasında “*mutediller tarafından memnuniyetle*” karşılandığı ve meşalelerle dolaştıkları belirtilirken, “*birtakım nümayişlere tevessül etmişler ve sokaklardaki ağaçları devirmişlerdir.*”⁴⁴ denilmiştir.

Bu tarihlerde basında Mısır ile ilgili olarak paylaşılmakta olan bir haberde Zağlul Paşa ile ilgili değerlendirmelere yerilirken ve yazının başlığı “*Zağlul Paşa’nın Vaziyeti*” şeklindedir. Avam kamarasında Mısır hakkında cereyan eden görüşmeler sırasında “*lağvedilen*” Zağlul Paşa’dan bahsedilmek suretiyle şu açıklamalara yer verilmektedir:

1918 senesi nihayetine doğru Zağlul Paşa şiddetli bir mücadele ve mübarezeye delalet etmiş ve bilnetice ertesi senenin Mart ayında Mısır’da ciddi karışıklıklar baş göstermiştir. Zağlul Paşa İngiliz aleyhtarı olan anasırı teşcii için ne para sarf etmekten, ne de itibarı zehminden hiç geri kalmamıştır. Zağlul Paşa Lord (Milner) heyet-i murahhasına karşı açıktan *açığa ilan-ı* husumet edip Lord (Milner)ın teklif ettiği itilafnameyi imzadan imtinah etmiştir. Zağlul Paşa Mısır’da efkar-ı umumiyei temsil eden eşhası ve efkar-ı umumiyeeye tercüman olan vesait teşriye üzerine afakarane bir tesir icra etmekte olduğundan Lord Allenby tarafından lağv ve tebaidi emr olunmuştur...⁴⁵

43 *Vakit*, 17 Mart 1922, 2.

44 *Vakit*, 18 Mart 1922, 2.

45 *Vakit*, 18 Mart 1922, 2.

“*Mısır’ın İstiklali*” üst başlığı ile *Times* gazetesinin Kahire muhabirinin bildirdiği belirtilen haberin alt başlığı ise bundan sonra “*Mısırdaki İngiliz müşavirler badema siyasi mesail ile meşgul olmayacak*” şeklindedir. Yazıda Mısır’da bulunan İngiliz müşavirlerine dair bilgiler verilerek başlanmıştır:

Maliye nezareti müşavirinin Mısır kabinesinin son içtimasında bulunmaması muhafili siyasiye de iyice dedikoduya mucip olmuştur. Bir diğer İngiliz müşavirlerine de alakadar eden bir meseledir. Geçen seneye kadar Mısır da altı müşavir bulunuyordu. Fakat Nafia Nazırı müşaviri bulunan “Sir Mordon Mak Donalt’ın” yerine birisi tayin edildiği cihetle Mısırdaki müşavirler yine tenzil etmişti. Maliye Nezareti müşavirinin mevkii diğer müşavirliklerle mukayese edilmemelidir. Maliye müşaviri hem Maliye Nezaretinin hem de Umum Mısır hükümetinin müşaviri mevkiindedir. Diğer müşavirler Adliye, Maarif, Dâhiliye ve Münakalat nezaretine mensupturlar.⁴⁶

Burada yazının devamında yeni düzenlemelere değinilmekle birlikte “*Maliye müşavirinin vazifesi şimdi yalnız maliye nezaretine ait olan meselelerde mezkûr nezarete nasihat vermektir. Duyun-u Umumiye eskisi gibi devam edecektir.*”⁴⁷

VIII. Mısır’ın İstiklali Üzerine Yazışmalar

“*Kral Jorj’un Mısır Kralını tebrik Telgrafnamesi*” başlığı ile verilen gazete haberinde ise İngiltere Kralı “Jorj” tarafından Mısır Kralı Birinci Fuad’a gönderilen bir telgrafnamede Mısır’ın hükümdarının “*taht-ı hükümranîyesinde*” tam istiklalinin ilelebet müstefid olunacağından “*kemal-i samimiyetle ümidvar*” olduğunu bildirmiştir. Mısır Kralı Birinci Fuad bu telgrafa karşılık olarak “*Mısır için yeni bir devre başlamış olduğunu suret-i katiyede kani bulunduğunu bildirmiştir.*”⁴⁸

46 Vakit, 21 Mart 1922, 2. Yazının devamında şu ifadeler yer almaktadır: “*Geçen gün bildirdiğim cihetle maliye müşavirinin hukuk ve vezâifi kati bir surette tayin etmemiştir. Evvelce yalnız maliye nezareti müşaviri sıfatıyla tayin edilen bu zat mürur zamanla gayet mühim bir mevkii işgal etmiştir. Kabinenin hakkında karar ittihaz edeceği bütün mesailer ancak bu müşavirin tasvibiyle kabilirdi.*

Mısır ihraz-ı hürriyet edince bu tarz idare de bir tahvil lazım ve zaruri idi. Lord Allenby tarafından Sultana gönderilen mektupta Mısır ahalisinin kendi mukadderatına hâkim olacağı beyan ediliyordu. Binaenaleyh Mısır umur-u dâhiliyesinden İngiliz kontrolünün tedricen ref’i edilmesi pek tabiidir. Kabine mesuliyeti esas dahi bunu iktifa ediyor. Hiçbir Mısır nazırı serbestisini muhafaza etmedikçe Mısır Meclisi Mebusan’ına karşı mesul ad edilemez. Servet Paşa dahi başvekilliğini kabul ettiği mektupta kabinenin Meclisi Mebusan’a karşı mesuliyetini deruhte etmeğe hazır bulunduğunu bildirmişti. Bütün bu beyanat eski usul idarenin değiştirilmesi lazım geldiğini irae ediyor.”

47 Vakit, 21 Mart 1922, 2.

48 Vakit, 22 Mart 1922, 2.

Gazetede yer alan bir başka telgraf ise “Lord Kurzon” dan Servet Paşa’ya gönderilmiştir:

Lord Kurzon Servet paşaya Mısır’ın tamamı istiklalini ihraz etmesi vesile-i münasebetiyle gönderdiği bir telgrafnamede Britanya hükümetinin samimi tebrikatını ve memleketin istikbali için teminatı halisanesini müşarünileyhe iblağ etmiştir. Servet Paşa şu suretle cevap vermiştir: Mısır’ın istikbali hakkındaki teminatınızdan son derece mütehasıs olduğumuz halde gerek Britanya hükümeti ve gerek Britanya Parlementosu tarafından izhar edilen teminatı dostaneden dolayı medyun-u şükran bulunduğumuzu beyan ile her iki memleket arasında münasebat-ı dostane ve emniyet ve itimad-ı muhafaza ve inkişafı için...

Mısır meselesindeki gelişmelerden ümitli oldukları vurgulanmaktadır.”⁴⁹

“*Mısır’ın İstiklali*” ile ilgili olarak “Kral Fuad’ın baş vekili Servet Paşa’ya bir mektup gönderildiği haber verilmektedir.

Daily Telgraf gazetesine Kahire’den ulaşan habere göre Mısır’ın istiklali haberi Kahire de büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Sultan istiklal haberini alır almaz başvekile yazdığı bir mektupta şu ifadeler yer vermiştir:

Cenab-ı Hak Mısırın idaresi uhdemizde iken istiklal kesb etmesini takdir etmiştir. Mısır bugünden itibaren hür ve müstakildir. Bunun için Cenab-ı Hakka medyunu *şükranımıza* Mısır’ın şeref ve hayatiyetini sair milletler arasında vefaya etmek için Kral unvanını ahz eyledi. Mısırın eski haşmet ve debdebesini tekrar ihya etmek arzusundayız.

Krallığın bu mektubunun Mısır’ın her tarafında olduğu gibi Sudan’da da ilan edildiği belirtilmektedir. Kral tarafından cumartesi günü bir resmî kabul icra edileceği ve o gün hükümet dairelerinin tatil edileceği duyurulmaktadır. “Kahire de atılacak yüz bir pare top Mısır’ın istiklalini ilan edecektir.” denilmektedir.⁵⁰ Mısır’daki yeni idareyi tebrik eden bir diğer telgraf Fransa Kralıdır.⁵¹

49 *Vakit*, 22 Mart 1922, 2.

50 *Vakit*, 23 Mart 1922, 2.

51 *Vakit*, 23 Mart 1922, 2.

IX. Mısır Hükümeti ve Kanun-u Esasinin Tanzimi

Mısır'da meydana gelen yeni gelişmeler sonrasında basında artık gündeme gelen konunun yeni yasal düzenlemeler olduğu ve bu nedenle bir heyetin oluşturuldu görülmektedir. Haberde, “*Kanun-u Esasi tanzimi için bir heyet teşkil etti*” denilirken devamında şu bilgiler kamuoyuna duyurulmaktadır. Burada haberin Kahire’den *Times* gazetesine aktarılan bilgilere dayanılarak verildiği belirtilmektedir. Yazıda, Mısır matbuatının Kanun-u Esasi ile ilgili olarak bazı husularda aleyhinde neşriyat da bulunduğu işaret edilmektedir.

“*Mısır matbuatına nazaran Meclis-i mebussan inikad ettikten sonra kanun-u esasiyi tetkik etmelidir. Kanunu Esasi tanzim etmek üzere teşkil eden heyetin riyasetine Hüseyin Rüşdü Paşa’nın tayin edilmesi memnuniyetle telakki edilmektedir. Hüseyin Rüşdü Paşa meşhur bir hukukşinasdır...*” açıklamasına yer verilmektedir.⁵²

Heyetin yakında Meclis binasında toplanacağı fakat bu binanın umum Meclis-i Mebusanın toplanması için yeterli olmaması nedeniyle hükümetin yeni bir Meclis-i Mebusan binası inşa edilinceye kadar bina ihtiyacına dikkat çekilmektedir. Hükümetin daha önce İngilizlere bir arsa verdiği ve şimdi Meclis-i Mebusan binasının inşası için bu arsanın geri almak istenildiği, söz konusu arsanın yerine İngilizlere uygun görülen başka bir arsanın verilmesi hususuna değinilmektedir.⁵³

Mısır Kanun-u Esasisinin hazırlık sürecinin gazetede “*Ne suretle tanzim ediliyor? Noksanları nerede?*” soruları ile gündeme getirildiği görülmektedir.

Burada paylaşılan bilgilerin son posta ile gelen Mısır gazetelerine dayanılarak verilmektedir. Oluşturulan encümen tarafından “*bütün milletlerin kanunu esasilerini tetkik ederek bir layiha vücuda*” getirdikleri ve bu layihanın, Meclis-i Mebusan ve Ayanda tetkik edildikten ve taraflarca tasdik edilmesinin ardından uygulanacağı belirtilmektedir.

Layihada en ziyade nazar-ı dikkatimizi celb eden şey, pek mühim meselelerde encümence bir kararı ittihaz edilemeyub bunların milli meclis-i mebussan ve ısbata terk edilişidir. Hacımimiz müsaid olmadığından bu makalemizde bunlardan ancak hulasa-i bahs edeceğiz. Kanunu-u Esasiye göre ‘Mısır’ muhafili ailesine aid irsi, meşruti bir krallıktır. Mısır müstakil, müdahaleden irade ve hür olub arazisi hiçbir suretle teczi kabul etmez.⁵⁴

52 *İleri*, 5 Haziran 1338, 3.

53 *Vakit*, 18 Nisan 1922, 2.

54 *İleri*, 5 Haziran 1922, 3.

İngiltere'ye Davet Edilmiş Olan
Fevkalade Komiseri Lord [Allenby]

Kaynak:

Tevhid-i Efkar, 21 Kânûnuevvel 1922, 2.

Bu madde encümence hal edilemediği ve konunun parlamentoya bırakıldığı vurgulanırken Mısır'ın meşruti ve cumhuri hükümetlerin asri idarelerinden çıkarılan sonuçlar çerçevesinde Kanun-u Esasisini tanzim ettiği belirtilmektedir. “Şu halde bu vazîğ edilecek kanun-u esasinin pek mükemmel olması beklenir.” ifadeleri ile beklentilere işaret edilmektedir.

Mısır şimdiye kadar ilim ve irfan vadisinde kâfi derecede yükselmiştir. Bundan birkaç ay evvel reis-ül vüzera Abdülhaluk Servet Paşa ahaliye hitaben neşr ettiği bir beyannamede diyor ki; “Mısır milleti istiklalini istemeği bildi. İngiltere bize hür ve gayr-ü mukayyet Mısır diye hitab etti. İşte bugün tesisi istiklal olan Mısır milleti ilim ve irfan sahasında yükselmiştir.”

Yazının devamında değinilen husus ise Reis-ül Vüzera Servet Paşa'nın belirttiği üzere “...ilim ve irfan sahasında yükselen Mısır'ın Kanunu Esasi'sinin şekli katiyesini Meclis-i Mebusan ve Ayan nasıl tayin edecek?” sorusuna yer verilmektedir.⁵⁵

Bu konuya dair dikkat çekilen meselenin Meclisi Mebusan ve Ayan üyelerinin seçilme şekli üzerine olduğu ve encümenin bu konuda karar alması gereği vurgulanmakta fakat bu konunun da diğerlerinde olduğu gibi yine parlamentoya bırakıldığı belirtilmektedir. “Halbuki bunun tatbiki elzemdir...”⁵⁶

Burada ele alınan bir soru Meclis-i Mebusan'ın çalışma süreci ile ilgilidir. Toplanacak ilk Meclis Mebusa'nın açılması ile Meclisin pek çok meşgul olacağı pek çok maddenin bulunduğu vurgulanırken özellikle “Kanun-u Esasinin tatbiki” ilk sıralanan olarak görülmektedir. “Parlamentonun içtimai medeni kanun esasi encümenin tesbit ettiği müddet mucibince Teşrînisânînin

⁵⁵ İleri, 5 Haziran 1922, 3.

⁵⁶ İleri, 5 Haziran 1922, 3.

on beşinden Mayısın nihayetine kadardır. Bu müddet zarfında bir meşruti devlet için tesbiti icab eden Levâ'ih-i kanuniyenin müzakeresi ancak ikmal olunabilir. Meclis-i Mebusandan geçen bir layihanın her halde Meclis ayandan geçmesi lazımdır. Hâlbuki Meclis Ayanın ancak otuz imzası intihab edilecektir. Encümenin vazi ettiği layiha mucibince parlamentoda azanın nısfından bir fazla bulunması şarttır.”⁵⁷ açıklamaları paylaşılmaktadır.

Meclisin çalışması ile ilgili olarak burada yer verilen diğer bir soru ise “*Meclis-i Ayan azası da seksen azadan mürekkebirdir. Eğer Meclis-i Mebusan encümenin kararı mucibince hükümet tarafından intihab edilen ayan imzasının refiklerinin intihabını kabul etmezse ne olacak?*” şeklindedir. Gazetede yer verilen yazıda layihanın pek çok noksanları olduğunu ve Mısır halkı için “*...Kanun-u Esasi encümeninden daha iyi bir layiha beklemek icab eder zanındayız.*”⁵⁸ beklentisine yer verilerek yazı sonlandırılmıştır. Bu yazıda da değinildiği üzere Mısır’da girişilen istiklal mücadelesi ile geline nokta artık yeni bir kanuni düzenleme söz konusu olmakta ve yapılan çalışmalar sonucunda düzenlemelerin daha iyiye ulaşması noktasında basında da sorularla konu ele alınmaktadır.

X. 1922 Senesi Sonlarına Doğru İngiltere ve Mısır

Mısır’da İngiliz hâkimiyetine karşı Birinci Dünya Savaşı sonrası süreçte verilen istiklal mücadelesinin 1922 yılına gelindiğinde basına yansıyan haberde görüldüğü üzere teklifler, şartlar gündeme gelmektedir. *Tevhid-i Efkâr* gazetesindeki haber “İngiltere’nin Teklif Ettiği Şartlar” başlığını taşımaktadır. Tebliğ metni şu şekildedir:

Britanya’nın Mısır fevkalade komiseri Mısır’da vaziyet-i hazır ile Mısır’ın idare-i müstakbelesini hakkında kendisi arasında teati edilen muhaberata dair hükümete etraflıca malumat ita etmek üzere İngiltere’ye çağırılmıştır. Büyük Britanya’da bazı muhafilde zan edildiğine nazaran *Büyük Britanya Mısırlıların emeline karşı ittihaz edildiği ihrarına hattı harekâtta sarf nazar etmek üzere bulunduğu evvelce kabul etmeğe amade olduğunu ilan eylediği serbesti ve hürriyet gayr-ı kabil telif bir siyaset ve usulü idarenin muhafazası için vaziyet-i mahsusasından istifadeye çalışacaktır. Bu ihtimal bile batidir. Britanya hükümetinin siyaseti gerek Adli Yeğen Paşa heyetinden evvel ve gerek sonra bervechi-i ati prensipler üzerine müessis bulunmuştur. İngiltere Hükümeti bizzat liyakati nazar-ı itibara alarak bahş etmeğe amade olduğu bir şeyhi cebr ve adet ve ihtışaş üzerine vermeğe kabul etmemekle beraber İngiltere, 1914 senesinde ilan edilen usul-u himayeye bir nihayet vermek ve Mısır’ın hukuku hükümrânı bi haiz*

57 İleri, 5 Haziran 1922, 3.

58 İleri, 5 Haziran 1922, 3.

*bir hükümet olarak tanınması ve Britanya şerait-i atiye dairesinde tatmin edildiği takdirde bir Mısır Hariciye Nezareti teşkilini talep etmek üzere bir parlamentoyu içtimai davete amade olduğunu açıktan açığa ilan etmiştir. Büyük Britanya gerek imparatorluğun ve gerek Mısır'ın menafii nokta-i nazarından bervechi-i ati hususâtı elzem telakki etmektedir.*⁵⁹

Yukarıda Mısır'ın istiklali üzerine İngiltere Hükümetlerini son zaman da dikkat çektiği hususlara değinilmekte ve Mısır'ın istiklalinin her iki devletin menfaatleri çerçevesinde şekilleneceğine işaret edilmektedir.

- 1- Mısır'a ihtiyacı bulunan İmparatorluk münâkalâtının temini
- 2- Britanya hükümeti ecnebi cemaatleri himaye hakkını muhafaza edecektir ve mezkûr cemaatlerin mensub oldukları hükümetler Britanya hükümetinden bunu beklememektedirler.
- 3- Mısır her türlü müdahale ve tecavüze karşı doğrudan doğruya veya bilvasıta muhafaza edilmelidir. Mısır hükümeti ile Britanya hükümeti arasında bu şerait dâhilinde bir itilaf akd edildiği takdirde İngiltere parlamentosunun bu babda kararını istihsâl etmekde hiçbir müşkülata tesadüf etmeyecektir.⁶⁰

Burada maddeler halinde sıralanmak suretiyle İngiltere'nin Mısır'da kurulacak yeni düzende dikkat çektiği hususları sıralarken Mısır'a karşı gerçekleştirilecek müdahale ve ecnebi cemaatlerin muhafazası gibi konularda hassasiyet duyduğu hususlara bir kez daha yer verdiği görülmektedir.

59 *Tevhid-i Efkâr*, 21 Kânûnuevvel 1922, 2.

60 *Tevhid-i Efkâr*, 21 Kânûnuevvel 1922, 2.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı sonrası istiklal mücadelesine girişen Türk milleti fedakârlıklarla dolu mücadele yılları ile karşı karşıya kaldı. Aynı dönemde Mısır halkı da İngiltere hâkimiyetine karşı mücadeleye girişti. Millî Mücadele dönemi basınında Mısır'da gelişen olayların farklı gazetelerde yer aldığı ve kamuoyuna çeşitli bilgilendirmeler yapıldığı görülmektedir. Bunlar arasında Mısır'ın Osmanlı idaresinden çıktığı tarihsel süreçlere değinilirken bir taraftan da 1920 yılların başlarında Mısır'da meydana gelen siyasi ve sosyal gelişmeler hakkında bilgiler verilmektedir. Mısır mücadelesinde öne çıkan isimlerden olan Sa'd Zağlul Paşa gibi öne çıkan isimlerin faaliyetleri, Mısır'da Kral olarak Birinci Fuad'ın ilanı ve tebrik haberleri paylaşılmaktadır. Bunun yanı sıra istiklal mücadelesi sırasında ülkede çıkan kargaşalar ve süre gelen gelişmeler aktarılmaktadır. Burada İngiliz hükümetinin Mısır'da süre gelen isyanlara karşı tavır ve tutumları da vurgulanan hususlar arasındadır. İngiliz hükümetinin Mısır'a yönelik politikasının temelinde, kendi stratejik ve ekonomik çıkarlarını koruma amacı yatmaktadır. Bu yüzden İngiltere hükümeti Mısır'daki siyasi ve toplumsal gelişmeler karşısında mevcut menfaatlerinin devamının sağlanması ve statükonun korunması için Mısır'da halkın taleplerini göz ardı etmeyerek Mısır'daki siyasi yapı içerisinde düzenlemelere gidilmesini desteklemiştir. Bu sayede halkın taleplerine cevap vererek Mısır'daki mevcut nüfuzunu sürdürmenin yolunu açmıştır. 1922 yılı sonlarına gelindiğinde bir taraftan yeni düzende Kanun-u Esasi ve çalışacak Meclis-i Mebusan ve Ayan tartışılırken bir taraftan İngiliz hükümetinin yayınladığı şartlar ve tebligatların gazete haberlerinde konu olması verilen mücadelenin güçlüğüne dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

I. Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Mısır (559), 36215.143534.1. Belge Tarihi: 03.09.1932.

II. Süreli Yayınlar

Akşam, 1921-1922

Alemdar, 1920

Vakit, 1921-1922

İleri, 1922

Tevhid-i Efkâr 1922

Türk Dünyası, 1919

Yenigün, 1920

III. Kitap-Makaleler

Abdurrahman Şeref, “Mısır Meselesi-I”, *Vakit*, 3 Nisan 1922, 3.

Abdurrahman Şeref, “Mısır Meselesi-İkinci safha: Barışıklık ve Hazırlık”, *Vakit*, 10 Nisan 1922, 3.

Abdurrahman Şeref, “Mısır Meselesi- 4- “Yine İkinci safhadan: Fırtınanın Tefriki İngiltere ve Avusturya’nın Nokta-i Nazarları”, *Vakit*, 23 Nisan 1922, 3.

Abdurrahman Şeref, “Mısır Meselesi- 3-İkinci safhadan: Meternic ile Bir Mülakat”, *Vakit*, 17 Nisan 1922, 3.

Baş, Arda, “Atatürk Dönemi Türkiye-Mısır İlişkileri ve Günümüze Etkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 31, 92, 31-76.

- Gençoğlu, Halim, “İngiliz İşgali Sonrası Mısır’ın Dönüşümleri ve Türkiye ile İlişkileri”, *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi* 5, 2 (2024), 218-223.
- Görgün, Hilal, “1919-1922 Mısır Bağımsızlık Mücadelesi”, *XIX. Türk Tarih Kongresi, 3-7 Ekim 2022, Cilt III, III. Kısım, Osmanlı Tarihi, Hazırlayanlar Abdullah Kaymak, Selin Eren, Semiha Nurdan, Kübra Güney ve Muhammed Özler*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2024): 2139-2172.
- Kaya, Kemal, “Mısırlıların Gözünden Lozan Barış Antlaşması”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20, 41 (Güz 2024), 595-627.
- Nafiz, “Mısır Mektupları”, *Tevhid-i Efkâr*, 29 Kânûnuevvel 1921, 3.
- Öztürk, Hüseyin, *Mısır’ın Demokrasi Tarihine Postkolonyal Bir Bakış*, İstanbul, 2019.

IV. Tezler

- Ahmed, Maher Mohamed Ahmed, “I. Dünya Savaşı’nda İngilizlerin Mısır’a Yerleşmesi.” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

V. İnternet Kaynakları

- <https://islamansiklopedisi.org.tr/sad-zaglul>, erişim 29 Ağustos 2025.

Extended Abstract

Egypt, due to its geographical location, has been of great historical importance throughout the ages. By the 19th century, Egypt was a province of the Ottoman Empire, but towards the end of the century, it was occupied by the British. British practices in Egypt were different from classic colonialism, as they implemented a system similar to that of South America, controlling the financial system and overseeing imports and exports. These years laid the foundation for a different political development in Egypt. After World War I, Egypt began moving toward becoming an independent state. The idea of self-determination for all nations, proposed by U.S. President Woodrow Wilson, also influenced Egyptians. In this context, Sa'd Zaghlul Pasha emerged as the leader of the Egyptian revolution in 1919. The independence struggles of both Turks and Arabs were directed against the same states at the same time, and as a result, Egyptian intellectuals closely followed the developments of Türkiye's National Struggle. During this period, the British took measures to reinforce their military presence in Egypt and granted limited independence to the country due to its strategic importance. In 1922, despite some concerns, Britain unilaterally declared Egypt's independence, marking a transitional phase in the political life of Egyptians.

The issue of Egypt's independence was covered in various newspapers during the National Struggle period. For example, the Vakit newspaper published four serialized articles written by Abdurrahman Şeref Bey in 1922. These articles particularly discussed the policies of Western states, especially Britain, following the rebellion of Mehmet Ali Pasha in the late Ottoman period and the struggles of the Ottoman Empire. The articles, reflecting the contemporary developments, were shared with the public through the newspaper in April 1922. These months marked a period of new developments in Egypt's independence struggle. One of the reports included in the articles was Lord Milner's report on Egypt's future, which was presented to the British House of Commons. In this report, an alliance agreement between Britain and Egypt was recommended. Additionally, the report highlighted Egypt's debts and the importance of protecting the lives and property of foreigners in Egypt. The newspaper also detailed the political crisis in Egypt, noting that during the crisis, Servet Pasha, a member of the Adli Pacha cabinet, refused to form

a new government. It was emphasized that the reasons for his resignation remained unresolved, making it unlikely that he would accept to form a new cabinet.

The ongoing developments in Egypt were described as a “trial period,” where Egyptian nationalists, relying on the strength of their cause, maintained their determination and composure, remaining steadfast and committed to their national interests. 1922 was a year of intense political developments for Egypt. Another notable feature of this year, as reflected in the press, was administrative changes within the country. However, like every struggle for independence, the Egyptian people continued to face hardships throughout the year.

The reports highlighted that Egyptian intellectuals and leaders continued their struggle against British policies. In mid-March 1922, a news announcement through the newspaper revealed that a royal government had been declared in Egypt. General Allenby had traveled to Cairo with a proposal, and the evaluations in the press expressed hopes for positive outcomes from the ongoing negotiations concerning Egypt’s independence. Furthermore, it was reported that Lord Lloyd George had declared that the proposals supported by Lord Allenby would not be made public until they had been communicated to the Sultan of Egypt.

A news piece originating from London stated: “The British Protectorate over Egypt has officially ended, and Sultan Fuad has been proclaimed King.” This declaration marked the end of Britain’s protectorate over Egypt, and it was emphasized that Egypt was now recognized as an independent and sovereign state. The British government issued a statement confirming this change. It was also made clear that the end of British protectorate over Egypt would not affect the status of other foreign powers in the country.

Following these new developments, the press began focusing on the legal reforms taking place in Egypt. A committee was formed to prepare the new Egyptian constitution. The preparation process of Egypt’s Kanun-u Esasi (Constitution) was discussed in the newspaper with questions like “How is it being organized?” and “What are its deficiencies?” The main focus was on the method of electing members of the People’s Assembly and the Senate. It was highlighted that the council had to make decisions on this matter, but, like other issues, it was ultimately left to the parliament. The struggle for Egypt’s independence reached a new stage with the consideration of legal reforms, and questions about the improvements in the constitution were raised in the press.